

**Міністерство освіти і науки України
Вінницький національний технічний університет**

***Сутність та перспективи
впровадження
електронної демократії в Україні***

**Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Вінниця, 15 листопада 2016 р.)**

**Вінниця
ВНТУ
2017**

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ: ДОСВІД ЕСТОНІЇ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Розглядається новий тренд у житті сучасного суспільства – електронна демократія, яка наразі стає одним із визначальних чинників його відкритості та транспарентності. Проаналізовано досвід Естонії щодо запровадження електронної демократії у різних сферах суспільного життя: політичній, економічній, соціальній і можливість його застосування в Україні.

Ключові слова: електронна демократія, електронне голосування, інтернет, комунікація, громадянське суспільство.

Abstract

This article focuses a new trend in modern society – e–democracy, which currently is one of the determining factors of its openness and transparency. Considers the experience of Estonia on the introduction of e–democracy in various areas of public life: political, economic, social and possibility its application in Ukraine

Key words: E–democracy, e–voting, internet, communication, civil society.

Останніми роками однією із провідних тенденцій розвитку сучасного суспільства стало впровадження в суспільне життя електронної демократії. З кожним роком різноманітні її форми активно застосовуються у різних сферах суспільного життя найбільш розвинутих країн як засіб комунікації між громадянським суспільством та владою. Тому закономірним є те, що питання е–демократії стали об’єктом досліджень цілої низки науковців. Зокрема, у цьому напрямку плідно працюють С. Бойчук, Н. Грицяк, В. Даниленко, І. Сало, С. Соловійов. Проте, у працях наших науковців недостатньо досліджений світовий досвід розвитку електронної демократії, можливість та перспективи його застосування в українських реаліях. У цьому контексті можна відзначити праці Х. Кохалик, І. Лопушинського. Відтак метою роботи є аналіз її характеристика становлення та впровадження електронної демократії в Естонії.

Чому саме цю країну обрано для дослідження? По–перше, Естонія наразі займає одне із провідних місць в Європі по запровадженню е–демократії. По–друге, ця країна близька для України тим, що теж колись входила до складу СРСР, а відтак її досвід є ближчим та прийнятнішим для екстраполювання на український ґрунт.

Естонія – одна із найменших країн Європи із територією 45, 2 тис. км² та населенням 1 мільйон 340 тисяч (це менше, ніж населення Вінницької області). Звісно, її ресурси – людські, матеріальні, природні вельми обмежені. Відповідно перспективи динамічного соціально–економічного та гуманітарного розвитку країни були досить примарними. Тому політичний істеблїшмент невеликої Естонії невдовзі по відновленню державної незалежності на початку 90–х років цілком слушно взяв курс на пріоритетний розвиток телекомунікаційних технологій як основного чинника зростання економіки і рівня життя.

Першою сферою в Естонії, де розпочалося повсюдне впровадження Інтернету стала система освіти. Вже до початку нового тисячоліття практично всі школи в цій країні отримали доступ до Всесвітньої мережі і, отже, вихід у «великий світ». Тоді ж «програмування» стало обов’язковим предметом в середніх навчальних закладах. Далі почалося впровадження сучасних технологій в сферу державного устрою. Спочатку уряд просто відмовився від паперів, замінивши паперову бюрократію на електронні файли в урядовій мережі. Всю документацію почали вести в електронному вигляді, а пересічні громадяни отримали можливість доступу практично до кожного з урядових документів через мережу Інтернет. Банківська система Естонії замінила паперові чеки на електронні платіжні картки.

Вже у 1993 р. ухвалено закон про електронний реєстр нерухомості і землі. У 2000 р. було зроблено ще один важливий крок – запроваджено особисту електронну ідентифікаційну картку. Її, як і паспорт,

має кожен дорослий громадянин країни. Вона дозволяє контролювати банківські рахунки, користуватися електронним підписом, подавати декларацію в податкову, оплачувати транспортні послуги в найбільших містах, подорожувати країнами ЄС й брати участь у виборах. Також розроблено технології, які допомагали максимально спростити обмін інформацією між різними державними службами, а також захищати кібер-простір. Варто також наголосити, що до цього процесу активно долучилася сама громадськість, яка за мінімальної підтримки держави навчила всіх бажаючих користуватися новими технологіями.

Крім того, доступ до будь-якої інформації, яка не становить державної таємниці, є вільним. Тобто кожен естонець може легко знайти інформацію про те, які рішення ухвалюються в цей момент у парламенті й чим займається міністр на своєму робочому місці. Щороку на електронне врядування Естонія витрачає близько 1% ВВП – €20–30 млн [1].

Естонія фактично першою зробила крок в «цифрове майбутнє». З 2006 р. в Естонії йде розгортання високошвидкісних бездротових мереж WiMAX, і на даний момент ними покрита практично вся територія країни. Лише в одному Таллінні облаштовано понад тисячу громадських точок з безкоштовним доступом до мережі Інтернет через протокол Wi-Fi, а в кожному кафе чи ресторані він є обов'язковим.

До користування електронними сервісами звикають з дитинства. Наприклад, в системі eKool зберігаються всі шкільні оцінки, домашні завдання і відомості про відвідуваність. Не забуте і старше покоління, для якого проводяться безкоштовні курси комп'ютерної грамотності. На порталі «Е-здоров'я» кожен громадянин може бачити свої медичні показники і пройти попередню консультацію. Квитки на культурні та спортивні заходи також здобуваються не у касі з чергами, а на порталі www.pilet.ee. Серед населення існує висока довіра до електронних мереж: за статистикою, 98% покупок естонці здійснюють електронним шляхом. Нині близько 95% громадян Естонії сплачують податки і декларують доходи через Інтернет [2, с. 7]. Усі операції із землею та нерухомістю проходять також в електронній формі. Електронне посвідчення особи, інтернет-голосування, електронна медична картка, електронний уряд – сьогодні це повсякденність для жителів Естонії. Невипадково саме в Естонії було винайдено Skype, яким користується наразі чи не півсвіту. Зараз в Естонії більше 80 відсотків громадян є активними Інтернет-користувачами

Широке використання нових технологічних засобів в Естонії суттєво спрощує стосунки людини з владою, скорочує чиновницький апарат та мінімізує корупційні канали. Разом з тим, нововведення зменшують соціальний імунітет естонців до сучасних форм контролю з боку держави. Спілкування віч-на-віч між службовцями та громадянами просто відсутнє або зведене до мінімуму. Практично усі повсякденні питання, що виникають між пересічним громадянином і державою, можна вирішити, не виходячи з-за комп'ютера. Усі дані, від економічної статистики і судових архівів до медичних карток і скарг, містяться у державній мережі. Система побудована таким чином, що будь-який службовець, який навіть хоче просто подивитися дані, не кажучи вже про внесення змін, автоматично залишає свій слід в історії системи, що дозволяє швидко знайти нечистого на руку чиновника. Тому в Естонії майже відсутня бюрократія.

У 2002 р. в Естонії почали видавати електронні паспорти. Цей документ являє собою невелику пластикову картку з чіпом, на який записана основна інформація про людину. Кожному такому паспорту присвоєно індивідуальний код, до якого потім можна прикріплювати інші документи і сервіси, наприклад, банківські рахунки, медичну страховку і т.д. Зараз власниками електронних паспортів є більше 90 відсотків громадян Естонії, а також осіб, котрі постійно проживають на її території. Електронні паспорти дозволяють громадянам Естонії отримувати приватні послуги широкого профілю. За допомогою національної ID-карти естонці, наприклад, можуть навіть оплачувати проїзд в громадському транспорті (гроші знімаються з банківської картки, яка прикріплена до паспорту).

З 2014 р. Естонія першою із країн офіційно ввела електронне резидентство. Воно не дає іноземцю автоматичної можливості жити на території цієї країни, займати державні посади або голосувати на виборах. Натомість цей статус дозволяє людині користуватися величезною кількістю естонських державних і приватних сервісів. Наприклад, володар електронного громадянства може дистанційно реєструвати бізнес в Естонії, заводити банківські рахунки в цій країні і оплачувати податки. Вартість подачі заявки на e-Residency коштує всього 50 євро, при цьому сам процес займає двадцять-тридцять

хвилин. Правда, потім заявнику потрібно буде сходити на зустріч з естонським консулом в своїй країні, щоб фізично засвідчити свою особистість. Естонська влада сприймає e-Residency як звичайний стартап. Простота ведення бізнесу в цій країні приваблює до неї іноземний капітал, так чому б не спростити йому дорогу? В Естонії очікують, що до 2025 року її електронне громадянство отримає близько 10 мільйонів чоловік, тобто в 7 разів більше, ніж населення країни.

Вибори через інтернет – особлива гордість естонців. Ця країна першою у світі запровадила електронне голосування. Щоб скористатися такою можливістю, громадянину Естонії потрібна дійсна ID-карта, комп'ютер, плата для зчитування карт та завантажена з сайту виборчої комісії програма. Також існує можливість голосування за допомогою мобільного пристрою та спеціальної ідентифікаційної сім-карти. Голосувати можна протягом 4–6-ти днів, причому за цей час можна скільки завгодно разів змінювати свій голос. В останній день виборчого періоду відданий голос змінювати вже не можна. На думку виборчої комісії Естонії, той факт, що виборець може віддати свій голос повторно, робить майже безглуздом примушування чи підкуп виборця, оскільки будь-яка особа, що намагається вдатися до таких заходів, не може бути впевнена, що голос, відданий під тиском або впливом, виявиться дійсно останнім голосом цього виборця. Цю позицію поділяє і Верховний суд Естонії. Слід підкреслити, що електронне голосування – лише одна з електоральних можливостей.

Традиційна процедура голосування збережена як альтернатива електронній. Вперше досвід електронної демократії було застосовано на місцевих виборах 2005 року. Відтоді спостерігається стабільна тенденція зростання чисельності виборців, що голосували он-лайн. Наприклад, кількість громадян Естонії, що скористалися інтернет-голосуванням на парламентських виборах, зросла з 2007 до 2011 рр. на 18,8%.

Якщо на виборах до Європейського парламенту у 2007 р. кількість користувачів інтернет-голосування була 14,7% виборців, то у 2014 р. їхня чисельність становила 31%. [3, с. 171]. Приклад своїм співвітчизникам на місцевих виборах 2013 року подав президент країни Томас Хендрік Ільвес, який скористався правом електронного голосу, перебуваючи у відрядженні в Македонії. Подібним чином також голосували прем'єр-міністр і спікер Рійгікогу (естонського парламенту). Переваги електронного голосування полягають, по-перше, в підвищенні активності виборців, по-друге, в прискоренні підрахунку голосів, по-третє, у врахуванні інтересів людей з обмеженими можливостями. Отже, можна прогнозувати, що у недалекому майбутньому в цій Балтійській країні електронне голосування стане переважаючим.

Успішне впровадження електронної демократії спричинило те, що Естонія зробила суттєвий крок вперед в соціально-економічному та суспільно-політичному розвитку, ставши лідером не лише серед пострадянських країн, але й посткомуністичних країн Східної Європи. Про це переконливо свідчать об'єктивні факти. Так, у світовому рейтингу некорумпованих країн за версією міжнародної неурядової організації Transparency International 2015 року Естонія поділяє високе 23 місце серед 175 країн разом із ОАЕ, Францією та Чилі із індексом 70 (максимум 100). Для порівняння – Росія поділяє 119 місце разом із Азербайджаном, Габоном та Сьєрра-Леоне із індексом 29, а Україна поділяє 130 місце разом із Іраном, Камеруном, Непалом та Нікарагуа із індексом 27. За версією іншої авторитетної організації Freedom House Естонія очолює рейтинг посткомуністичних країн (колишнього СРСР та Східної Європи) за рівнем демократії. Україна займає у цьому рейтингу 18 місце із 29, поступаючись серед пострадянських країн Естонії, Литві, Латвії та Грузії. І, нарешті, за найбільш об'єктивним та універсальним показником — індексом розвитку людини (він складається ООН) Естонія 2014 року займала 33 місце у світі.

Таким чином, сучасна Естонія є визнаним європейським лідером за створенням системи електронного врядування, а також за рівнем і якістю впровадження інформаційних технологій у державне управління. Естонська система електронних паспортів та онлайн-демократії визнана в Європі зразковою. Інші країни вивчають досвід цього маленького балтійської держави, що вмудрилася в короткий термін досягти небачених іншими успіхів. Багато сервісів, здійснені в Естонії, зараз впроваджуються на рівні Європейського Союзу. Тому, безумовно, й Україні варто запозичити досвід маленької, але успішної, демократичної Естонії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. A Typology of Electronic Democracy. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.martin-hagen.net/pub/typology>. — Назва з екрана.
2. Електронна демократія [Текст] : навч. посіб. / Н. В. Грицяк, С. Г. Соловійов; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Н. В. Грицяк. — К. : НАДУ, 2015 — 66 с.
3. Кохалик Х. М. Світовий досвід впровадження електронної демократії: проблеми та досягнення [Текст] / Х. М. Кохалик // Ефективність державного управління. — 2015. — Вип. 42. — С. 169–174.

Кавка Віктор Васильович — кандидат історичних наук, доцент кафедри суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету, e-mail: tomash26@ukr.net

Kavka Victor V. — history PhD, assistant professor of department of social and political sciences of Vinnytsia National Technical University, e-mail: tomash26@ukr.net